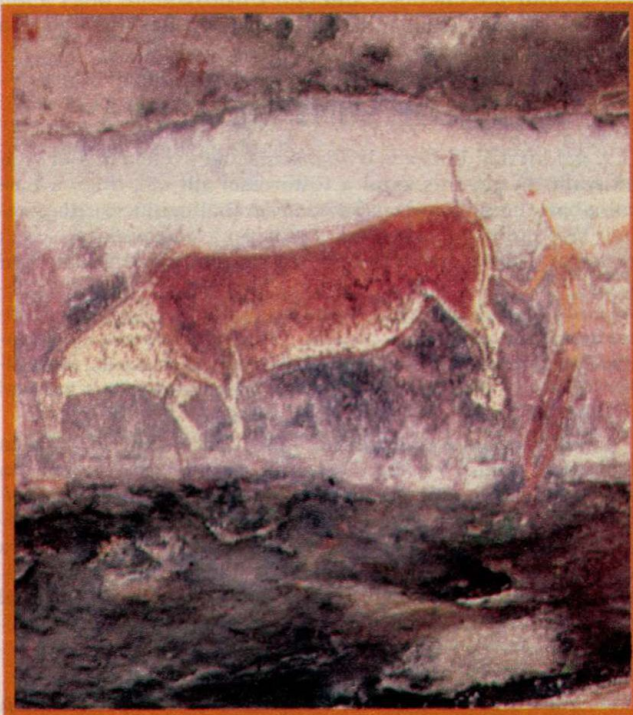




A *New Scientist* című angol ismeretterjesztő hetilap egyik közelmúltbeli száma azokról a kutatásokról adott hírt, amelyek szerint mind valószínűbb, hogy a kőkorszakbeli barlangrajzok nem mások, mint sámán-szertartás gerjesztette önkívületi állapotra jellemző látási érzékszálódások képi megnyilvánulásai.

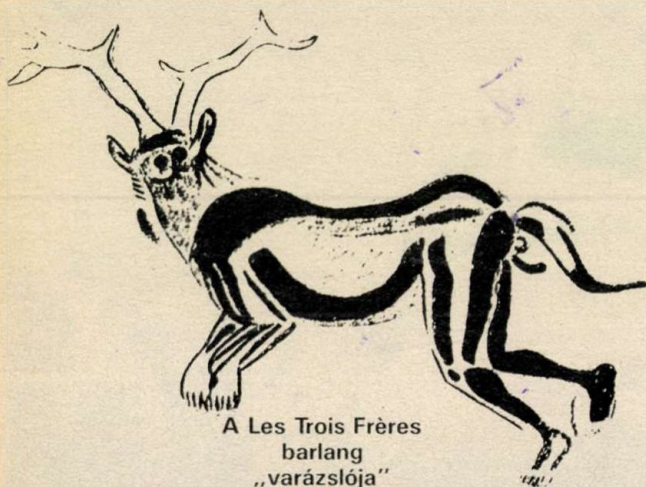
A Lascaux-barlangnak ezen a festményén az állat szeme fölött is látható egy foltosor



A haldokló antilop és a farkát fogó ember

Kőkorszaki érzékszálódások?

Aki a délnyugat-franciaországi Lascaux-barlangba látogat, a folyosók és a termek falán csodálatos, színes rajzokban gyönyörködhet. A mintegy 17 ezer évvel ezelőtt – a felső paleolit korban – megmintázott bikák, szarvasok, lovak és egyéb állatok láttán a néhai A. Leroi-Gourhan francia régész azt állította, hogy ezek a rajzok a „nyugati” művészet kezdetét jelentik. Nos, hogy így van-e, vagy sem, azon lehet vitatkozni. Mindenesetre az állatok közötti *foltsorok*, amelyek itt ott a testükön is feltűnnek, jellegzetességei ennek a történelem előtti kornak (lásd az 1. képet). Ezek a geometriai alakzatok a szintén francia Breuil abbé szerint *vadászati felszereléseket*, egyebek között töröket, íjakat és nyilakat ábrázolnak.



A Les Trois Frères
barlang
„varázslója”

Leroi-Gourhan ellenben amellet kardoskodott, hogy a folatok és a vonalak *him* jelek, míg az ovális, a háromszögű és a négyyszögű alakzatok *nőstényre* utalnak.

ANTILOP MINT METAFORA

A dél-afrikai D. Lewis-Williams mindkét vélekedéssel vitába szállt. Ő ugyanis azzal a föltevessel állt elő, hogy a Lascaux-barlang sziklarajzai *érzéksalódás* (hallucináció) állapotában levő emberek alkotásai, s ekképp a *samanista* művészet remekei. Habár ezt a vélekedést óvatosan fogadták európai kollégái, mégis ő volt az egyetlen előadó a barlang fölfedezésének ötvenedik évfordulója alkalmából rendezett tudományos tanácskozáson, akit meghívtak a francia és a spanyol régészeken kívül. „Nagyon komolyan vesszük, amit állít – mondta J.-P. Rigaud, Aquitania prehistorikus korával foglalkozó bordeaux-i intézet igazgatója.

Lewis-Williams elképzelése nem csak meglepő, hanem csábító is. Dél-Afrikában ugyanis viszonylag gyakoriak a történelmi idők előtt készült sziklarajzok. A namíbiai *Apolo-11* barlangban például a lascaux-iaknál tízezer évvel régebbi ábrázolásokra akadnak. Habár az afrikai kőkorszakra sematikusabb és több emberalakot felvonultató rajzok jellemzők, a geometriai alakzatok ott is általánosak. Arról nem is szólva, hogy az alig több mint száz évvel ezelőtt készült *busman** (szán) képek szintén sok hasonlóságot mutatnak a barlangrajzokkal.

A szán törzsbeli művészek képeinek fő alakja az *antilop*, amelynek több jelentése volt az életükben. Részese volt a lányok serdülési szertartásának, a házassági és a gyógyítási rituálénak meg az esőcsinálásnak, s ez volt a fiúk által elejtett első vad is. A 2. kép egy haldokló antilopot ábrázol, amelynek farkát egy ember fogja. Az emberalaknak ugyanolyan patái vannak, ugyanúgy eláll a szőre és ugyanúgy keresztben állnak a lábai, mint az antilopnak. Vagyis a halódó állat nem más, mint a *szellemek világába* készülődő sámánnak a

metaforája. A sámánok ugyanis akkor „halnak meg”, amikor *önkívületi állapotban* belépnek a szellemvilágba. Ezúttal a halódó antilop szolgáltatja ehhez az energiát.

EMBER ÉS ÁLLAT EGY TESTBEN

A sámánok *érzéksalódást* okozó szerekkel és lihegő légzéssel idézték elő önkívületi állapotukat táncoló, éneklő és tapsoló nők gyűrűjében. Ilyen állapotban a testük és a karjaik remegni kezdtek, s amint újra öntudatukhoz tértek, gyakran lerajzolták azt, amit *becsukott szemmel* láttak. Márpedig ilyenkor jellegzetes geometriai alakzatok – folatok, ezeknek a hálózatai, párhuzamos, ívben hajló és cikcakkban futó vonalak, spirálok – tűnnek elő a szemem belül, amelyek éppen olyanok, mint amilyenek a barlangrajzokon is láthatók. Ezekből azután *képek* is formálódhatnak, amelyek függenek az ember *elmeállapotától* és *kulturális háttérétől*. A homályos, telt kör egyaránt keltheti *narancs* (ha a transzban levő személy éhes), *női emlő* (ha szexuális vágytól fűtött), vagy egy *pohár víz* (ha szomjas) illúzióját.

Mély önkívületi állapotban a külvilág fokozatosan megszűnik létezni, a belső világ dúsan díszítetté válik, a sámán forgó-örvénylő alagútban érzi magát, amelynek a falát ikonszerű képek boríthatják. Az e szakaszra jellemző látási hallucinációk bizarr alakjai a *kimérák*, ezek a részben emberi, részben állati testrészekből álló lények. E tekintetben szintén nagyon hasonlítanak a szán és a felső paleolit korban készült rajzok. A kiméraábrázolás azt sugallja, hogy ezek „primitív mentalitás”-nak a termékei, amelyek arról tanúskodnak: készítőik nem voltak abban az elmeállapotban, hogy határozott különbségeket tudjanak tenni az *emberi* és az *állati* test között.

Az egyik leghíresebb kiméra a francia pireneusokbeli *Les Trois Frères*-barlangban levő varázsló (3. kép). A teste valamilyen állaté, a hátsó lábai emberiek, a farka kutya feléire emlékeztet, a mellső lábain emberszerű kezek vannak, az arca olyan, mint egy madaré, és a fején agancsokat visel. A felső paleolit korból származó kimérák emberlábain gyakran van pata, de az is előfordul, hogy a bölényére emlékeztető testen ülő, szarvakat hordozó fejnek emberarca van, s a mellső láb íjat vagy valamilyen zeneszerszámot tart.

KULTURÁLISAN MEGHATÁROZOTT

Mi a *jelentése* ezeknek a különös, samanista rajzoknak? „Nem okvetlenül fejeznek ki körülhatárolható dolgot, hiszen a jelentés mindig kulturálisan meghatározott” – mondta Lewis-Williams. Akárcsak az önkívületi állapotban becsukott szemmel látott alakzatokból történő képszerkesztés is. Miként a festőpaletta színeivel is tetszés szerinti kép készíthető bizonyos kulturális kontextusban, a samanista művészet is magán viseli a kor jellegzetes vonásait.

Függetlenül attól, hogy a felső paleolit kori művészetet samanistának fogadjuk el, vagy sem, e régmúltba vesző kora tehető a *rajz-* és a *festménykészítés* eredete, annak a felismerése, hogy kétdimenziós vonalakkal *három dimenzióban* láthatóak a tárgyak és az élőlények. Úgy tetszik, hogy az ábrázoló művészet a nem ábrázoló jelekből alakult ki, az ember kognitív képességének a fejlődése, érése során, s ebben szerepük lehetett a samanista látási hallucinációknak. Az *érzéksalódással* kísért elmeállapotban készült geometrikus vagy ikonszerű képek általában úgy vannak megkomponálva, mintha a fal *felületére* lennének kivetítve. Aligha véletlenül, hiszen a sámánok gyakran úgy élik át képi hallucinációikat, mintha azok a sziklák felszínéhez lennének kötődve, vagyis ahhoz a felszínhez, amely *elhatárolja* a valós világot a szellemek világától. Úgy tekintenek a képekre, mint a *szellemek* alkotásaira, s amint készítik őket, szerintük csak megérintik és kihúzzák azt, ami már létezik. Vagyis ezek az alkotások nem mások, mint *egy másik világ mentális leképezései*.

Dr. P. T.